

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: In the spirit of the Red Banteng

Kho, F.

Citation

Kho, F. (1974). Boekbespreking van: In the spirit of the Red Banteng. *Acta Politica*, 9: 1974(1), 64-74.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449405>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449405>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

De heftige en emotionele discussies in wetenschappelijke kringen en in actiegroepen rondom de interpretaties over de mislukte coup in Indonesia van 30 september 1965 zullen niet verminderen door een nieuwe visie in Dake's proefschrift *In the spirit of the Red Banteng*,¹ verdedigd aan de faculteit politicologie van de 'Freie Universität' te Berlijn.

Anton C. A. Dake heeft rechten in Amsterdam gestudeerd (1951) en daarna een Master graad behaald in internationale betrekkingen aan de 'Fletcher School of Law and Diplomacy' te Medford, Massachusetts (1955). Na zijn studie werkte hij 5 jaren bij de Europese Economische Gemeenschap te Brussel en hij heeft zijn sporen verdiend in de internationale journalistiek met als standplaatsen Moskou, Bonn en Den Haag. Voor de nederlandse krantenlezer is hij bekend als correspondent van Het Parool.

Dake heeft voor zijn dissertatie steun gekregen van een nederlandse instelling (ZWO) maar is in Berlijn gepromoveerd op een proefschrift, niet in het Duits geschreven.²

Hij heeft zich georiënteerd in de bestaande controversale literatuur over de mislukte coup en heeft twee studiereizen naar Indonesia gemaakt in de jaren 1968 en 1972. Zijn bronnen zijn verder 'newspapers',³ new agencies,⁴ radio bulletins⁵ and trial proceedings⁶ 'scattered over three continents and mainly of Indonesian, Chinese or Russian origin'.⁷

In Indonesia heeft Dake jacht gemaakt op nieuwe gegevens en heeft die gevonden in de Widjanarko documenten,⁸ een politierapport over de activiteiten van het Chinese team van doktoren (beschikbaar gesteld door Peking voor de gezondheid van president Sukarno) en een officieel rapport van de gesprekken van de indonesische en Chinese minister van buitenlandse zaken in januari 1965 tijdens de innige verhoudingen tussen Indonesia en China in een tijd toen er gewerkt werd naar een as Jakarta-Peking.

Dake heeft moeite gedaan om via interviews van leidende politici informatie te verkrijgen vanuit de eerste hand.⁹

Het meest belangrijke van Dake's veldonderzoekingen zijn de Widjanarko documenten. Als bewijs hiervan publiceert hij in zijn boek een foto van pg I van de uit 4 delen bestaande 105 pagina's Widjanarko documenten. Deze documenten zijn officieel en in Indonesia (nog) niet publiekelijk bekend. Zij omvatten de protocollen van de verhoren van marine-kolonel KKO Bambang Setijono Widjanarko, adjudant van president Sukarno, die in 1964 en 1965 van heel dichtbij het politieke leven van Sukarno heeft meegemaakt, in het bijzonder de periode rondom de mislukte coup. Kolonel Widjanarko is vier maanden na de staatsbegraving van Sukarno door de Kopkamtib verhoord op 3 okt., 21-28 okt., 30-31 okt. en 2-4, 6-7 november 1970.

Dake is in het bezit gekomen van deze documenten, die hij gekregen heeft van personen, die aan deze documenten kunnen komen (have access to), maar niet van de naaste medewerkers van president Suharto. De waarde van de nieuwe visie van Dake staat en valt met de authenticiteit en betrouwbaarheid van deze Widjanarko documenten.

Hoogtepunten van de PKI — Ondanks diverse studies¹⁰ is nog geen politicologische verklaring — uitgaande van de indonesische politieke cultuur — gevonden over de bliksemsnelle groei en opkomst van de PKI. Na de mislukte communistische coup in Madiun in 1948 was de PKI een gedesorganiseerde groep. Zeven jaren later in 1955 had de PKI ongeveer 3 miljoen leden en 20 miljoen vol-

gelingen in massa-organisaties van boeren (BTI), arbeiders (SOBSI), vrouwen (GERWANI), jeugdgroepen (Pemuda Rakjat) en studenten (CGMI). Bij de verkiezingen van 1955 was zij met 6 miljoen stemmen de vierde grootste politieke partij na de PNI, Masjumi en Nahdatul Ulama.

De jaren na de verkiezingsoverwinning waren jaren van interne consolidatie en een uitbouw van de PKI tot een staat in de staat. De PKI werd de best georganiseerde partij van het land. Zij kreeg invloed in talrijke massamedia. De vakorganisatie van journalisten (PWI), het nationale persbureau Antara, de radio en de pers werden bezet door actieve PKI-leden en de stem van de PKI was merkbaar, niet alleen in de hoofdstad Jakarta, maar drong tot alle lagen van de bevolking in het gehele land door. De PKI werd een zuil¹¹ met horizontale en verticale organisaties, bestuurd door een deskundige en hardwerkende leiding. Ideologisch bouwde zij een doktrine op, aangepast aan de indonesische situatie, de z.g. indonesisatie van het marxisme-leninisme.¹² Aidit verdedigde de 'twee-aspectentheorie van de staat' d.w.z. een politiek van tegelijk samenwerking en oppositie tegen de indonesische staat.

Bij de uitbouw van de PKI had men lering getrokken van de lessen van de mislukte Madiun opstand van 1948. Men wilde geen confrontatie met het staatshoofd. In 1948 was de keuze 'Muso (PKI-leider in 1948) of Sukarno'. Men zocht een andere weg en in mei 1952 bij de 32e verjaardag van de PKI was de slogan: 'Hidup PKI, Hidup Sukarno' (Lang leve de PKI, Lang leve Sukarno). Sukarno accepteerde deze samenwerkingspolitiek en hij was diverse malen een grote steun voor de groei van de PKI.

Nog in 1959 en 1960 intervenieerde Sukarno persoonlijk om de PKI te beschermen tegen haar tegenstanders. Het 6e Partijcongres van de PKI in 1959 werd verhinderd door het leger, maar dankzij Sukarno kon het doorgaan op 7 september.

In 1960 kregen Aidit en andere PKI leiders huisarrest, terwijl afdelingen van de PKI in Zuid Sulawesi (Celebes) en Zuid Kalimantan (Borneo) op nonactief werden gezet, maar Sukarno greep in.

Deze samenwerking van PKI en Sukarno wordt door Dake als kernpunt van zijn nieuwe visie genomen. De dominante positie van Sukarno met zijn internationale strategie voor een as Jakarta-Peking, het oprichten van een alternatieve Verenigde Naties en een tweedeling van de wereld in Oldefors (Old established forces) en Nefos (New emerging forces) dwong Aidit om zich meer te conformeren met de communistische lijn van Peking, waardoor hij zijn neutrale positie tussen Peking en Moskou verliet. Binnenlands betekent dit 'een nieuwe afhankelijkheid, namelijk van Sukarno'.¹³

De alomvattende organisatie van de PKI was het werk van een collectief leiderschap in het Politbiro, begonnen in 1951, toen Aidit, Lukman, Njoto en Sudisman de macht van de oude garde overnamen. In 1953 kwam Sakirman en in 1963 werd het Politbiro versterkt tot 7 man met Adjitorop en Njono. Hindley¹⁴ en andere kenners van de PKI zijn van mening, dat de partij en haar massaorganisaties geheel door het Politbiro bestuurd wordt, in het bijzonder door de vier oudsten, met Aidit als primus inter pares.

Men kan de ontwikkeling van de PKI bestuderen uit de reacties in binnen- en buitenland t.a.v. de opkomende macht van Aidit.

In 1950 waren Chinese partijleiders van mening dat Aidit (en Lukman) 'too young and insignificant' waren.¹⁵ Aidit was een 'dedicated stalinist'.¹⁶

In de periode van 1948 tot 1954 werd door het Kominform tijdschrift niets geschreven over de PKI-of-Indonesia.¹⁷ De chinese en russische communistische partijen hadden weinig belangstelling voor de indonesische communisten. Deze houding veranderde, nadat de PKI zich niet alleen herstelde, maar een massapartij werd en de grootste en machtigste communistische partij in de Derde Wereld en tevens de derde partij in omvang, na die van China en de Sovjet Unie. Op het hoogtepunt van de PKI, probeerde Aidit te bemiddelen in de interne conflicten in het wereldcommunisme.¹⁸ Aidit en de albanese partijleider Enver Hodzha tekenden in januari 1960 een gezamenlijke verklaring in Tirana, dat in het wereldcommunisme de moderne revisionisten het grootste gevaar vormen en dat het Tito-Communisme het meest gevaarlijke ervan is. Over de Italiaanse CP had Aidit een eigen mening, tot uiting komend in een artikel in *Harian Rakjat* in januari 1963 over 'Verschillen tussen kameraad Togliatti en ons'. Op de viering van de Moncada-rebellie op 26 juli 1963 was Aidit in Cuba en zei dat de cubaanse revolutie de derde grote revolutie is, na die van de Sovjet Unie in 1917 en die van China in 1949. Cuba zal het 'Yenan' van Latijns Amerika zijn. Aidit probeerde Peking en Moskou te verzoenen en sprak de stelling uit, dat ondanks alle interne verschillen Peking en Moskou als één blok moeten opereren in de internationale politiek. Aidit prees de ontwikkeling in China en de Sovjet Unie, maar gaf ook kritiek en gebruikte de term 'moderne dogmatisten', als hij de onverzoenlijke houding van de chinese en russische CP hekelde. Aidit werd in de ideologische twisten en het medebepalen van de toekomst van het wereldcommunisme als belangrijke speler geaccepteerd. Hij werd een gevierd gast in de partijcongressen van Europese en Aziatische CP'en. Moskou en Peking dongen naar Aidits gunsten. Dit bleek toen Aidit met een delegatie in 1963 in de Sovjet-Unie en in China met de grootsten van de communistische partijen discussieerde. In China was de ontvangst van Aidit overweldigend en nog nooit had een communistische leider deze eer gekregen. In 1963 werd in geheel China het tweede deel van Aidits werken verspreid.¹⁹

Aidit gaf lezingen aan de Hogere Partij Kaderschool te Peking en sprak in massabijeenkomsten van militante partij kaderleden. Rektor Lin Peng van de Hogere Partij Kaderschool zei, dat een actief kaderlid Aidits werken moet lezen net als die van de grote Maotsetung.

Aidit kreeg de grote eer als eerste buitenlander lid te zijn van de *Academica Sinica*. Bij Aidits reizen in China werd hij begeleid door premier Chu En-lai en Politburoleden als Chu Teh en de stafchef generaal Lo Jui Ching. De hechte samenwerking tussen de CP van China en Aidit bleek uit de in januari 1965 gehouden Subandrio-Chu En-lai besprekingen. Aidit (en Lukman) kregen direct uit Peking informatie van de eerste hand over de stand van de onderhandelingen. Deze samenwerking tussen Aidit en China was een doorn in het oog van Moskou, vooral toen Aidit niet op de wereldconferentie van de CP'en in maart 1965 in Moskou kwam. Had Aidit toen reeds definitief gekozen voor de CP van China? Niet alleen in het buitenland werd Aidit een belangrijke machtsfactor, maar in het binnenland steeg de ster van de PKI. De PKI was niet sterk vertegenwoordigd in het Sukarno kabinet, maar op hoge bestuursposten op provinciaal en lokaal nivo, in de buitenlandse dienst- en staatsorganen kreeg de PKI een belangrijke zeggingsmacht. Sukarno's *Nasakom* concept van een samenwerking van nationalist (nas), religieuze groepen (a van agama = godsdienst) en kommunisten (kom) wilde de PKI gehonoreerd zien, niet alleen in het kabinet, maar

ook bij de gewapende macht. De PKI stelde voor om voor de politieke vorming bij de gewapende macht (leger, vloot, luchtmacht en politie) politieke commissarissen te benoemen om te komen tot een nasakomatie. In navolging van China wilde Aidit een vijfde gewapende macht van boeren en arbeiders oprichten, naast de andere vier, die er reeds bestaan. Sukarno was gevoelig voor dit voorstel i.v.m. zijn confrontatiepolitiek tegen Malaysia. Voor deze vijfde macht, die de volksmilitie moest worden, verwachtten Sukarno en Aidit wapens van China.

De samenwerking van Sukarno en de PKI werd hechter en groeide. Voor het ontwerpen van een economische strategie voor Indonesia introduceerde Sukarno als doktrine de *DEKON* (Deklarasi Ekonomi: Economische Declaratie), die door staatsinstellingen als de economische politiek van het land uitgevoerd moest worden. De Dekon is ontworpen door de economische specialisten van de PKI o.a. Sakirman. Op 6 januari 1965 werd de linkse Murbapartij, dankzij de PKI, door Sukarno verboden verklaard. In Sukarno's confrontatiepolitiek, Sukarno's concept dat Indonesia met hulp van China een eigen atoombom moest bezitten en de uitwerking van een as Jakarta-Peking speelde de PKI een belangrijke rol. De macht van de PKI bleek in alle geledingen en instellingen van het land voelbaar te worden. Zelfs in de gewapende macht had de PKI sympathisanten: de Luchtmacht was sterk beïnvloed door de PKI, in februari 1965 was een muiterij van marineofficieren, die zich 'progressieve revolutionairen' noemden. Het hoofd van de staatspolitie werd onder druk van Aidit vervangen door een persoon, die meer met Aidit sympathiseerde. Aidit probeerde via Sukarno politieke mutaties in het leger te bewerkstelligen. Bij de troepen hoopte de PKI dat 30% tot haar sympathisanten gerekend kan worden.

Aan deze grote macht van de PKI in binnen- en buitenland kwam een einde door de mislukte coup van 30 september 1965. De PKI verdween in 1966 in de illegaliteit en het laatste noemenswaardige verzet in Blitar (Oost-Java) werd in januari 1968 gebroken. Hutapea²⁰ de overgebleven leider van het Centraal Comité kwam om bij de militaire actie. Met gevangenneming van de kaderleden werd de val van de PKI volledig.

Momenteel is het verzet van de PKI gereduceerd tot een kleine groep die propaganda voert en acties uitdenkt vanuit het buitenland. De twee fracties in de PKI vormen een Peking- en Moskou-groep, die vanuit Peking/Tirana en Moskou/Praag opereren, onderling sterk verdeeld zijn en elkaar ideologisch bestrijden.²¹

*Vier theoriën over de mislukte coup van 1965*²² — Over de mislukte coup van 30 september 1965 (in Indonesia bekend als de *Gerakan 30 september*: Gestapu of G 30S/PKI) zijn diverse verklaringen gegeven. De meningsvorming onder de academici en de agitatie van actiegroepen tegen de huidige regering in Jakarta wordt veroorzaakt door het z.g. Cornell-rapport van 1966.

Voor een gerechtvaardigde en eerlijke actie zal men moeten terugvallen op wetenschappelijke analyses. Terwijl vele nieuw- linkse groepen reeds een gevestigde mening over de mislukte coup bezitten, zijn de wetenschappelijke discussies nog niet afgerond. Er is nog geen algemene opvatting en ook hier kan een konfrontatiestudie ideologische en persoonlijke vooroordelen ontmaskeren.

Er circuleren momenteel vier theorieën over de mislukte coup:

1) *De Cornell-interpretatie: een intern legerconflict*

De gedachtenwisseling op wetenschappelijk nivo is vertroebeld door een zeer

ongewone politieke beïnvloeding van drie wetenschappelijke medewerkers van het 'Modern Indonesia Project' van de Cornell Universiteit. Ruth Mc Vey, Benedict R. Anderson met medewerking van Frederick Bunnell publiceerden drie maanden na de mislukte coup een anoniem manuscript, dat op geheimzinnige wijze verspreid werd in universitaire en publieke instellingen. De mislukte coup was wereldnieuws en men zocht naar een verklaring. Ofschoon de schrijvers 'the provisional character of the analyses' erkennen, schreven zij in de inleiding 'this copy is therefore for your eyes only. The material in it is common property; feel free to use it as you wish in publication, but, please do not refer in any way to this document'.²³ Bij een wetenschappelijke analyse moet men de bronnen onderzoeken ter kritische analyse en de schrijvers van het Cornell-rapport hebben gezondigd tegen de wetenschappelijke code om bij een analyse verantwoording af te leggen en konfrontatie niet te schuwen.

Het Cornell-rapport gaat ervan uit, dat de mislukte coup niets met de PKI te maken heeft, maar een intern leger-conflict is. Ontevredene en gefrustreerde officieren van de middenjavaanse Dipo Negoro-divisie revolteerden tegen de legerleiding in Jakarta. De PKI had geen motief om de macht over te nemen. Alle gegevens over de participatie van de PKI worden genegeerd of als incidenteel en niet relevant geïnterpreteerd.

De recente gegevens dat de PKI toch achter de mislukte coup stond, veroorzaken een zekere verschuiving van de 1966-interpretatie. Een medewerker van Cornell schreef dan ook in 1973²⁴ 'while the evidence that the PKI-leaders were indeed deeply involved in the coup attempt seems overwhelmingly strong, conclusions commonly drawn on the basis of the trial evidence in regard to the nature of its involvement and its motives seem open to question'. Crough schreef verder 'The PKI's involvement only commenced of Djakarta politics was in danger of being by the demise of the President'. Ik neem aan dat Crough niet verder wil gaan dan Sudisman's verklaring bij zijn verhoor, verschenen in het Indonesian Tribune van 1967, Vol. I, no 3: 'It is not my intention to deny that persons of the PKI were directly involved in the 30 september movement. No, as I have explained, the leadership of the PKI, including myself, were involved in the 30 september movement, but the PKI als Party was not'.

2) Wertheim's interpretatie: de sociaal-economische verhoudingen

Een variant van de Cornell interpretatie wordt gegeven door prof. Wertheim.²⁵ Wertheim is van mening, dat de oorzaak van de mislukte coup niet de PKI is, ook niet gefrustreerde kolonels van de Dipo Negoro divisie (Cornell-interpretaties) maar de sociaal-economische verhoudingen. De actie om landhervorming, geïnitieerd door de PKI en tegengewerkt door gewelddadige acties van islamitische groepen, zijn de oorzaak van de coup.

3) PKI en officieren van land en luchtmacht: PKI de aanstichter (dalang)

De bewijslast tegen de PKI valt niet te negeren en de indicatie dat de PKI de hoofdrol speelde in de mislukte coup groeit. De moord op de zes generaals, die de topleiding van het leger vormden, is uitgevoerd door gewapende communisten van de jeugd- en vrouwenorganisaties (Pemuda Rakjat en Gerwani). Het partijorgaan van de PKI, dat de stem van het Politburo is, de Harijan Rakjat, stond in haar publikatie van 2 oktober achter de mislukte coup (de krant is gezet op de 1e oktober, toen de PKI hoopte op het slagen van de coup en Jakarta in handen was van de rebellen). Aidits vrijwillige aanwezigheid op het vliegveld Halim, het hoofdkwartier van de coupleiders, is vastgesteld door ooggetuigen. Vanuit Halim

is Aidit na de mislukte coup naar Midden-Java gegaan met hulp van de indonesische luchtmacht. Vele bewijzen kwamen tijdens de rechtszittingen²⁶ in het bijzonder van het hoofd van het Biro Khusus BK (Speciaal Biro)²⁷ van de PKI de mysterieuze Sjam. Al deze gegevens hellen naar de verklaring dat de PKI medeplichtig is aan de mislukte coup. Zij wordt verdedigd door John Hughes, Guy Pauker, Brackman en Justus van der Kroef. De PKI in samenwerking met bepaalde officieren zijn de aanstichters van de coup. Sterke bewijzen verdedigen dat *PKI de dalang* is, de ontwerper van de coup. De critieke gezondheidssituatie van Sukarno deed Aidit besluiten om zijn BK, Speciaal Biro, een actieplan te laten ontwerpen om de greep naar de macht te wagen.

Ondanks het hoogtepunt van de PKI, vreesde Aidit dat bij het wegvallen van de macht van President Sukarno, het machtsevenwicht zou verschuiven in de richting van het leger en dat dit ten koste van de PKI zou zijn. Aidit beval zijn BK (Speciaal Biro) om de topleiding van het leger uit te schakelen.

4) PKI en President Sukarno

Bij bovenstaande theorieën is de rol van Sukarno niet duidelijk. Sukarno was op 1 oktober aanwezig op het vliegveld Halim, het hoofdkwartier van de coupleiding. Hindley (zie noot 10, 1970) en Dahm in zijn boek *The History of Indonesia in the Twentieth Century*, Praeger, New York, 1971 (p. 229) ontkennen dat Sukarno iets wist van wat de 1e oktober zou geschieden. Ook Ruth McVey is overtuigd dat Sukarno niets met de coup te maken heeft. Andere schrijvers van interpretatie III zoals Brackman, Hughes Guy Pauker en Van der Kroef²⁸ speculeren dat Sukarno een rol moet hebben gespeeld, maar konden niet met sterke bewijzen komen.

In *Acta Politica* van 1969 schreef ik dat het van belang is om te weten wat de rol is van de belangrijkste politieke persoon, voor en tijdens de mislukte coup, namelijk President Sukarno.

Bij de verhoren van de speciale militaire rechtbank Mahmillub zeiden noch Sudisman, Subandrio of Omar Dhani en Supardjo iets over de rol van president Sukarno. Inside-personen in Indonesia zijn van mening dat Sukarno medeplichtig moet zijn, maar wat was Sukarno's spel? Ik heb me in 1969 doen verleiden door te schrijven²⁹ 'bij de achtergronden van de coupe, menen wij, dat de staatsgreep niet alleen veroorzaakt wordt door sociologische factoren, maar ook door persoonlijke, in ons geval de persoon Sukarno'.

Met de Widjanarkodocumenten is een bewijs naar voren gekomen over de rol van President Sukarno bij de mislukte coup.

Dake's theorie is gebaseerd op het feit dat Sukarno in de periode vóór de mislukte coup zich door de legerleiding geremd (gesaboteerd) voelde om zijn strategie van confrontatie en de as Jakarta-Peking op snelle manier te doen verwezenlijken en zich daarom wilde bevrijden van in zijn ogen disloyale officieren. Hij schakelde Untung in, die behoorde tot zijn paleiswacht Cakrabirawa, die met de PKI samenwerkte. Na het mislukken van de coup op 1 oktober distantieerde Sukarno zich van de coup en minimaliseerde het gebeurde (wat gebeurd is, is volgens Sukarno slechts een rimpel in de oceaan).

Voor Dake zijn de Widjanarkodocumenten het bewijs, dat president Sukarno schuldig was en dat de mislukte coup veroorzaakt werd door een samenwerking van PKI en Sukarno (Untung, de leider van de 30 september beweging).

Dake schreef 'the real planning of the 30 september movement started for the PKI only after its leaders had learned that Sukarno's intention — a purge of the

army general staff, with or without bloodshed — had begun to be translated into action, i.e. after the return of Aidit and Njoto from China and after the Politburo had met on August 7. 'To conclude from the lack of preparation for armed resistance and from the clumsy way the 30 september movement fell apart that the PKI could never have been involved can only be the result of ignorance or of wishful thinking'.³⁰

De politieke evaluatie van Sukarno's ziekte — In hoeverre President Sukarno in september 1965 ernstig ziek was, dat er gevreesd moet worden, dat hij plotseling zou overlijden of niet meer in staat zou zijn om te regeren, bleef een speculatie. Hughes en McVey twijfelen of de gezondheid van Sukarno een rol speelde bij de poging tot een coup d'état.

Dake kan uit het door hem bekendgemaakte politierapport over de activiteiten van het chinese team van artsen concluderen, dat Sukarno's ziekte Aidit ertoe bracht om Sjam van het BK (Speciaal Biro) te instrueren tot de actie, die leidde tot de mislukte coup van 30 september.

De chinese regering stelde op 22 juli 1965 acht specialisten-artsen ter beschikking om voor de gezondheid van President Sukarno te waken. De crises in zijn ziekte werd geaccentueerd, toen op 4 augustus twee neurologen uit Peking kwamen ter versterking van de aanwezige artsen-specialisten. Tot 1 september waren tien doktoren van het chinese team in Jakarta, dit Aidit regelmatig inlichtten. De meeste artsen waren in de Verenigde Staten opgeleid. In het team zaten: een chirurg-uroloog, twee internisten, twee neurologen en twee acupunctuur-specialisten.

Voor degenen, die de indonesische politieke situatie van dichtbij kennen en gebruik kunnen maken van de indonesische bronnen, is veel van wat Dake vertelt niets nieuws. De vermoedelijke rol van president Sukarno i.v.m. de mislukte coup is bij insiders reeds bekend. Er zijn diverse aanwijzingen, dat Sukarno niet overvallen werd door de gebeurtenissen op 1 oktober. De verdienste van Dake is dat hij met de Widjanarkodocumenten en het politierapport bewijzen aanvoert. Dake maakt voor zijn studie gebruik van officiële bronnen, namelijk publicaties van de formele structuur van de PKI, officiële uitspraken en redevoeringen. Nog is veel niet bekend over de interne verhoudingen in de PKI, over veranderingen en interne strijd van meningen en politieke tactiek. Hoe waren de interne relaties van Politburo en de afdelingsleiders, wat waren de interne communicatiekanalen, wat was de invloed van de achterban op het Politburo? Voor deze interne machtsprocessen van de PKI blijven vele vragen onbeantwoord. Zij kunnen niet beantwoord worden met de officiële uitspraken en opvattingen. Om dit informele raderwerk van het partijmachine te weten, moet men authentieke documenten van de PKI bestuderen. Deze documenten heeft Dake niet kunnen vinden bij zijn veldwerk in Indonesia.

Dake's boek is waardevol, vooral voor politicologen en degenen, die niet thuis zijn in de indonesische problematiek en de indonesische bronnen niet kunnen raadplegen. Dake's conclusies en een kritische evaluatie van zijn bronnen zullen geconfronteerd worden met de bestaande theoriën. Du choc des opinions jaillit la vérité.

Noten

¹ Dake's proefschrift is als boek ingeleid door zijn promotor Prof. R. Löwenthal. Na een inleiding en drie korte hoofdstukken (p. 1 tot p. 49) over de PKI en Aidit (1945-1961), de relatie van PKI en Wereldcommunisme (1948-1959) en de indonesische ontwikkeling van een westerse parlementaire naar een geleide democratie (1952-1959), analyseert Dake van p. 49 tot p. 424 de ontwikkeling van de PKI vanuit de optiek van de internationale betrekkingen: 'the impact of the Sino-Soviet quarrel upon a non-ruling communist party' (p. XIII, Acknowledgments); Antonie C. A. Dake, *In the spirit of the Red Banteng*, Indonesian Communists between Moscow and Peking 1959-1965, Mouton, The Hague, Paris, 1973, 479 p., z. p.

² Waarom is Dake, die steun kreeg van ZWO, niet in Nederland gepromoveerd? Heeft hij persoonlijke redenen ervoor of vreest hij dat zijn nieuwe visie niet haalbaar zal zijn in Nederland? Wat zijn de redenen hiervan?

³ Voor een wetenschappelijk verantwoorde analyse van Dake's proefschrift is het noodzakelijk zijn methodologische bronnen kritisch te bekijken. Dake heeft in ruime mate van het partijorgaan van de PKI *Harian Rakjat* gebruik gemaakt, alsmede van de regeringsuitgave van Peking *Jen-min Jih-pao*, de *Pravda* en *Politika van Jugoslavia*.

⁴ Geraadpleegd zijn o.a. Antara, Hsin Hua (New China News Agency) en Tass vóór en tijdens de mislukte coup. Een methodologisch probleem is de vraag naar de wetenschappelijke interpretatie van data uit dagbladen, nieuwsagentschappen en radiouitzendingen, die gecontroleerd zijn door de staat en de bestaande establishment verdedigen.

⁵ Als voornaamste bronnen heeft Dake geraadpleegd de Summary of World Broadcasts van de BBC, Radio RRI Jakarta, Radio Peking en Radio Moscow in haar uitzendingen o.a. in het indonesisch en engels, Radio New Delhi, Radio Manilla, Radio Tokyo, Kuala Lumpur en Singapore en de archieven van Radio Free Europe.

⁶ Dake heeft Verslagen van de rechtspraakverhoren te Jakarta door de Mahmilub (Mahkamah Militer Luar Biasa) bestudeerd, uitgegeven door de Pusat Pendidikan Kehakiman Angkatan Darat. Mij is niet bekend, of Dake deze verslagen volledig en in de oorspronkelijke taal, het indonesisch, geraadpleegd heeft of gebruikt heeft gemaakt van excerpten en interpretaties uit westerse bronnen.

⁷ Zie hierover Appendix: On Sources, p. 465 e.v.

⁸ Dake is in het bezit gekomen van deze documenten, die hij gekregen heeft van personen, die aan deze documenten kunnen komen, maar niet van de naaste medewerkers van President Suharto. Ernst Utrecht heeft in *Vrij Nederland* (19 mei 1973, p. 27) een vernederende kritiek geleverd op Dake en beschuldigt Dake als 'een rancuneuze en op goedkope sensatie beluste schrijver', die door Nasution zich heeft laten souffleren. Wie heeft gelijk, de lof van Prof. Löwenthal (studie van Dake is 'a substantial contribution to our understanding of a major problem of contemporary history') of de negatieve kritiek van de politicus Utrecht? 'Het is een aaneenrijging van in krantenberichten gevonden feiten zonder dat het wat onsamenhangende verhaal enige diepgang heeft'?

De discussies in Indonesia gaan meer om het feit dat een buitenlander een officieel en (nog) niet gepubliceerd document in handen kreeg. Het gezaghebbende en grootste indonesische dagblad *Kompas* schreef een recensie over Dake's boek op 25 juni 1973 en laakt, evenals de Indonesische Academie van Wetenschappen

LIPI, de momenteel vrije situatie in Indonesia, waardoor onderzoeksgegevens in handen komen van buitenlanders ten nadele van het onderzoek van Indonesiërs.⁹ Dake heeft geprobeerd in 1972 gegevens uit de eerste hand te krijgen van tegenstanders en trouwe verdedigers van het laatste kabinet van Sukarno. Onder de voorstanders van Sukarno's politiek: Dr. Leimena (vice-premier en vertrouweling van Sukarno), Suwoto Kusumowidagdo (vice-minister buitenlandse zaken), Ganis Harsono (woordvoerder van de indonesische minister van buitenlandse zaken Subandrio van 1959 tot en met de arrestatie van Subandrio in 1966). De geïnterviewde tegenstanders van Sukarno zijn Mohammed Hatta, Nasution en de huidige minister van buitenlandse zaken Adam Malik. Dake heeft ook Dr. Kertopati geïnterviewd, één van de lijfartsen van president tijdens de mislukte coup alsmede de gewezen indonesische chargé d'affaires te Peking, Sastradinata.

¹⁰ Arnold Brackman, *Indonesian Communism*, New York, (Praeger), 1963; idem, *The Communist Collapse in Indonesia*, New York, (Norton), 1969; Donald Hindley, *The Communist Party of Indonesia 1951-1963*, Berkeley (Un. of Cal. Press), 1964; idem, *Alirans and the Fall of the Old Order, Indonesia*, No. 9, April 1970; John Hughes, *Indonesian Upheaval* New York (David McKay), 1967; Justus M. van der Kroef, *The Communist Party of Indonesia, Its History Program and Tactics*, Vancouver (Un. of British Columbia), 1965; Ruth T. McVey, *The Rise of Indonesian Communism*, New York (Cornell Un. Press), 1965; Guy J. Pauker, *The Rise and Fall of the Communist Party in Indonesia*, Santa Monica (Rand. Corp.), 1969.

¹¹ Zie B. Gunawan, *Kudeta, Staatsgreep in Djakarta*, De achtergronden van de 30 september Beweging, Meppel (Boom), 1968.

¹² Aidit was een voorstander van een eigen weg van het communisme in Indonesia, zie o.a. het politiek verslag van het 4e Partijcongres 1955 getiteld 'De weg naar een Volksdemocratie voor Indonesia'. De les van de mislukte coup van Madiun van 1948 wees dat de PKI toen gehandeld had door een interventie van buiten (het communisme van de Sovjet-Unie). Een indonesiatie van het marxisme-leninisme is volgens Aidit geen 'bourgeois-nationalisme' of chauvinisme. Deze indonesiatie is noodzakelijk voor het welslagen van de indonesische revolutie, waardoor de PKI meer kan doen aan het grote wereldcommunisme.

¹³ Dake, p. 455.

¹⁴ Hindley schreef dat de PKI geheel gecontroleerd werd door de 4 oudste leden van het Politburo: Aidit, Lukman, Njoto en Sudisman: 'Control over the party of these four is complete' (*The Comm. Party of Indonesia*, 1964, p. 67).

¹⁵ Dake, p. 12, schreef over de terugkeer van Aidit en Lukman van China en Vietnam in 1950.

¹⁶ Dake citeert Brackman (1963), zie p. 13, dat Aidit 'who would ensure that the PKI keep in step with Moscow and who during a visit to the Soviet capital received his orders directly from Stalin to take over the PKI from Alimin'. Over de destalinisatie volgt Aidit de visie van Peking, dat Stalin fouten heeft gemaakt; maar wat fout is, is de man en niet het democratisch socialisme.

¹⁷ Dake, p. 31.

¹⁸ Dake, hoofdstuk 15, Aidit wants to mediate (1963), p. 204 e.v.

¹⁹ Dake, hoofdstuk 16, Visit to China (1963), p. 220 e.v.

²⁰ Hutapea stond bekend als pro-Peking en probeerde na de mislukte coup de gewapende strijd voort te zetten, nadat alle leden van het Politburo gedood waren of in het buitenland verbleven (Adjitorop in Peking). Hutapea, de gewezen rek-

tor van de Hogere Partij Kaderschool van de PKI behoorde tot de haviken in de PKI.

²¹ De *pro-Peking groep onder Adjitorop* had als orgaan de in Tirana (Albanië) uitgegeven Indonesian Tribune. De zelfkritiek van de PKI is via dit orgaan in het westen verschenen, zie Sunuitgave no. 19 Nijmegen; Indonesië na de kontra-revolutie en zelfkritiek van de PKI. De *pro-Moskou groep o.l.v. o.a. Hanafiah*, gewezen indonesisch ambassadeur, had als spreekbuis het in Praag uitgegeven Information Bulletin. Een nieuwe operatieveld van de Pekinggroep vormt het toesturen van bulletins aan de actiegroepen in West-Europa met berichtgeving vanuit de pro-Peking ideologie, zie artikel van Ibrahim Isa uit Peking getiteld 'Indonesia Today: Hell on Earth', november 1971, verschenen in het tijdschrift Paradigma, Nijmegen, met commentaar van Frans Kho: 'Commentaar op het artikel van Ibrahim Isa en de anti-Indonesia-hetze in Nederland', p. 66 e.v.

²² Zie de boeken en tijdschriftartikelen, in dit artikel vermeld. Tevens maak ik gebruik van mijn onderzoeksnotities tijdens mijn verblijf één jaar voor en na de mislukte coup en mijn recente studiereizen in Indonesia in 1972, 1970, 1969 en 1968. Hartelijk dank aan vrienden en instanties, die mij geholpen hebben.

²³ Coup of October I, 1965, mimeographed report, January 10, 1966. Dit anonieme Cornell-rapport is in 1971 verschenen met als auteurs: Ruth McVey, Benedict R. Anderson, *A Preliminary Analysis of the October I, 1965, Coup in Indonesia*. Ithaca, (Cornell, Modern Indonesia Project), 1971. De schrijvers baseren hun analyse op nieuwsberichten van het partijorgaan van de PKI 'Harian Rakjat' en van 'Warta Bhakti' en 'Suluh Indonesia' en op de uitzending van Radio RRI Jakarta, toen de zender in handen was van de 30 september beweging. Het Cornell-rapport baseert zich geheel op bronnen van de 30 september beweging. Deze eenzijdige keuze van bronnen is merkwaardig. Des te opvallender is dat het Cornell-rapport van 1966 anoniem wil zijn en daardoor de schijn wekt dat men zich niet wil verantwoorden op de methodologische bronnen. Wetenschap is openbaar en nodigt de lezer tot een kritische evaluatie van bronnen en gegevens.

²⁴ Harold Crouch, *Another Look at the Indonesian 'Coup'*. Indonesia 1973, no. I, Modern Indonesia Project, Cornell University, 102 West Avenue Ithaca, New York 14850.

²⁵ Zie artikelen van Wertheim in de Groene Amsterdammer van 1966 (19/2, 1/10, 8/10, 15/10 en 24/12) en van 7/8/1970, verder Wertheim W. F., *Indonesia before and after the Untung Coup, Pacific Affairs*, Vol. XXXIX, Nos. 1-2, Spring-summer 1966.

²⁶ Verhoren door de Mahmillub. President Sukarno verzocht Suharto om een Mahmillub, een Bijzondere Militair Gerechtshof op te richten in december 1965 (ongeveer twee en een halve maand na de mislukte coup). Njono, Untung, Subandrio, Omar Dhani, Sudisman, Supardjo en anderen zijn door de Mahmillub verhoord; de protocollen zijn uitgegeven door de Pusat Pendidikan Kehakiman Angkatan Darat.

²⁷ Het *Biro Khusus* (speciaal Biro) van de PKI is een geheim Biro opgericht door Aidit, Lukman en Njoto en valt direct onder Aidit; zij is opgericht in 1964 en heeft een offensief (infiltratie in de gewapende macht) en een defensief (inside informaties verkrijgen) oognpunt. Dit Speciaal Biro heeft een Aidit-plan geconstrueerd, dat leidde tot de mislukte coup van 1965.

Het centrum van het Speciaal Biro is in Jakarta en valt onder Sjam, Pono en Walujo (Bono). In de afdelingen van de PKI zijn onderafdelingen van het Spe-

ciaal Biro opgericht. Het meest succesvol is het Speciaal Biro in Midden-Java in het gebied van de Dipo Negoro Divisie (250 sympathisanten in genoemde divisie), en in Oost-Java (200 sympathisanten). Verder is het Speciaal Biro succesvol in West-Java, West-Sumatra en Bali.

Het netwerk van het Speciaal Biro is uit de doeken gedaan door de arrestatie van Sjam in maart 1967. Zijn berechting voor de Mahmillub vond plaats in februari en maart 1968; zie Mahmillub, Perkara Kamarusaman bin Ahmad Mubaidah (Sjam), Jakarta 1968. Sjam kwam voor het eerst in de openbaarheid bij het proces tegen Sudisman in juli 1967.

²⁸ Zie noot 10, verder Guy J. Pauker, *The Gestapu Affair of 1965, Southeast Asia*, Vol. I, No. 1, Winter 1971; Justus van der Kroef, *Gestapu in Indonesia*, Orbis, Vol. IX, No. 2, Summer 1966.

²⁹ *Acta Politica*, 1969.

³⁰ Dake, hoofdstuk 31, Conclusions, p. 463.

Leon Gordenker (ed.), *The United Nations in International Politics* Princeton N.J., (Princeton University Press), 1971, -241 p., z.p.

De Amerikaanse VN-deskundige Leon Gordenker — o.a. bekend door zijn standaardwerk over de Sekretaris-Generaal* — heeft in dit boek een aantal oorspronkelijke bijdragen van medewerkers van het Centrum voor Internationale Studies van Princeton University bijeengebracht. De bijdragen zijn van uitzonderlijke kwaliteit, ten dele gebaseerd op resultaten van empirisch onderzoek. Een en ander brengt met zich mee dat het boek vnl. geschikt is voor 'gevorderden' in de problematiek van de Verenigde Naties; men moet op zijn minst wel eens iets gelezen hebben van meer inleidende werken als die van Claude, Nicholas, Goodrich of Bailey, voordat men met vrucht dit boek ter hand zal kunnen nemen. Dan zal men echter met des te meer genoegen zich verdiepen in vraagstukken als de huidige betekenis van de VN, de criteria voor beoordeling van VN-activiteiten, de mogelijkheid van het doen van voorspellingen over het werk en de toekomstige rol van de organisatie, die in het boek aan de orde worden gesteld.

Uit verwijzingen over en weer blijkt dat de verschillende auteurs elkaars bijdragen hebben gelezen, hetgeen dit boek iets meer tot een eenheid maakt dan meestal bij dit soort verzamelwerken het geval is. Desalniettemin blijft ook hier het bekende bezwaar aanwezig dat er niet één afgesloten betoog wordt geleverd, maar zes, die uiteindelijk ook best afzonderlijk als artikelen gepubliceerd hadden kunnen worden. Dat geldt wellicht nog het minst voor het essay van Oran Young over een systeemanalytische aanpak van de VN, waarmee het boek opent, en dat enigszins als basis en uitgangspunt voor een analyse van de VN is gedacht. Young's betoog dat de VN beschouwt als handelende eenheid ('actor') naast andere handelende eenheden binnen het internationale systeem, verliest echter aan kracht door zijn wat moeizame en langdurige betoogtrant. Zowel hij als Richard Falk, die het boek afsluit met een behandeling van een aantal 'VN-systemen', wijzen op de verschillende functies die door de VN terzelfder tijd en door de tijd heen worden vervuld. Young noemt o.a. functies als het handhaven van een minimale mate van stabiliteit in de wereld, het uitvoeren van overeen-

* Besproken in *Acta Politica* IV: 3 (april 1969), p. 354.

komsten tussen de grote mogendheden, het dienen als politiek instrument voor bepaalde groepen, het helpen tot stand brengen van politieke veranderingen en van (nieuwe) internationale normen. Falk kijkt meer door de tijd heen en onderscheidt vijf VN-systemen: Systeem I werd door de westelijke mogendheden beheerst, Systeem II baseerde zich op Amerikaans-Russische samenwerking, Systeem III is gebaseerd op de beheersing van de Algemene Vergadering door Afro-Aziatische landen, in Systeem IV wordt gezocht naar een strikt onpartijdige beoordeling van conflicten en in Systeem V komt de nadruk te liggen op kwesties als bevolkingsgroei en milieubeheer. Zeer juist is Falk's opmerking over de relatie tussen de eerste vier systemen:

'...states attempt to solicit support for their various contentions by talking as if the Organization normally functions according to the terms of UN System IV. Political decisions by national governments are reached by reference to UN Systems I-III, whereas the debate is carried on in the form of UN System IV'. (p. 223).

Bijzonder interessant zijn het onderzoek van Stanley Michalak, waarin Volkenbond en VN met elkaar worden vergeleken, en dat van Gabriella Rosner Lande, die aan de hand van een aantal criteria probeert te komen tot uitspraken over de effectiviteit van door de Algemene Vergadering aangenomen resoluties. Zij, evenals de beide andere auteurs, Linda Miller (de relatie tussen de VN en interne conflicten binnen staten) en Leon Gordenker (de VN en economische en sociale veranderingen) worstelen allen met het probleem dat het moeilijk is over de Verenigde Naties als één organisatie te schrijven; zo ergens is er hier sprake van een dynamische ontwikkeling. De wereld is in de 27 jaar dat de Verenigde Naties bestaan sterk veranderd, en de VN met haar. Falk probeert dit probleem op te lossen met de bovengenoemde VN-systemen. Ook Michalak stelt vast dat zowel tijdens de Volkenbondperiode als tijdens het bestaan van de VN zich verschillende internationale problemen hebben voorgedaan, die duidelijk samenvallen met bepaalde tijdsperiodes. Dat maak ook dit boek, zoals zovele op dit terrein, weer in sterke mate tijdgebonden.

Ondanks deze tijdgebondenheid bevat dit boek een aantal uiterst interessante aanknopingspunten voor verdere studie. Eén daarvan is de kennelijk blijvende aantrekkelijkheid van het VN-lidmaatschap voor jonge staten, ondanks alle kritiek die er allerwegen op de organisatie wordt uitgeoefend. Bovendien heeft geen enkele lidstaat de VN tot nu toe verlaten, met uitzondering van Indonesië onder Soekarno, dat echter zijn ideeën over een alternatieve organisatie van Afrikaanse en Aziatische staten spoedig moest opgeven. Blijkbaar vervullen de Verenigde Naties toch een aantal nuttige functies, met name ten aanzien van het handhaven van het beetje stabiliteit dat er in de wereld is en het helpen tot stand brengen van die vreedzame veranderingen waartoe de lidstaten bereid zijn. Niemand zal willen beweren dat de Verenigde Naties een ideaal werkende internationale organisatie vormen. Dat wordt ook in dit boek niet gesteld. De schrijvers hebben echter wel getracht aan te geven op welke punten de VN in bestaande behoeften voorzien. Daarin zijn ze goeddeels geslaagd.

P. R. Baehr